

# Maria Bartuszová zažiarila vo svete, teraz ju vystavujú doma

GMB otvorila výstavu Marie Bartuszovej. Jej tvorba pripomína, čo všetko okolo seba prehliadame, keď sa len pozeráme, ale nevidíme. A jej príbeh je zas historickou lekciou o trestuhodnom podceňovaní žien (nielen) v umení



V roku 1983 mala Maria Bartuszová svoju prvú autorskú výstavu v Trenčíne. Z dnešného pohľadu je to absolútne nepochopiteľné.

V tom čase mala už 47 rokov a ani náhodou sa nedá povedať, že by s umením len začínala.

Rok predtým dokončila monumentálnu plastiku pre košické krematórium aj rozmerný hliníkový reliéf pre Východoslovenské železiarne, nehovoriac o množstve komorných diel, ktoré mala vo svojom košickom ateliéri. Umelecky smerovala k svojmu vrcholu, akurát galérie si to v nehybnom socializme akosi nevšimli.

Dnes je to už, našťastie, inak. Jej tvorba v posledných rokoch priam zažiarila. Po výstavách v Londýne, v Benátkach či v Salzburgu je tvorba umelkyne Marie Bartuszovej aj v Galérii

---

Snáď sa na Slovensku časom dočkáme aj veľkej retrospektívy a avizovanej stálej expozície v Košiciach. Maria Bartuszová ich už v istom zmysle nepotrebuje, tridsať rokov po smrti získala zaslúžené uznanie vo svete, oveľa viac ich však potrebujeme my.

---

mesta Bratislavy. Vidieť ju naživo je vždy sviatok. Tento potrvá až do 21. januára 2027.

Ako sa asi Maria Bartuszová cítila, keď svoju prvú výstavu v galérii otvárala, sa dnes môžeme iba domnievať. Prežívala zadostučinenie, keď jej diela komisár výstavy pripodobňoval k sochám modernistov Constantina Brâncușiho alebo Hansa Arpa? Cítila hrdosť, že má výstavu v galérii? Sklamanie, že k tomu neprišlo skôr?

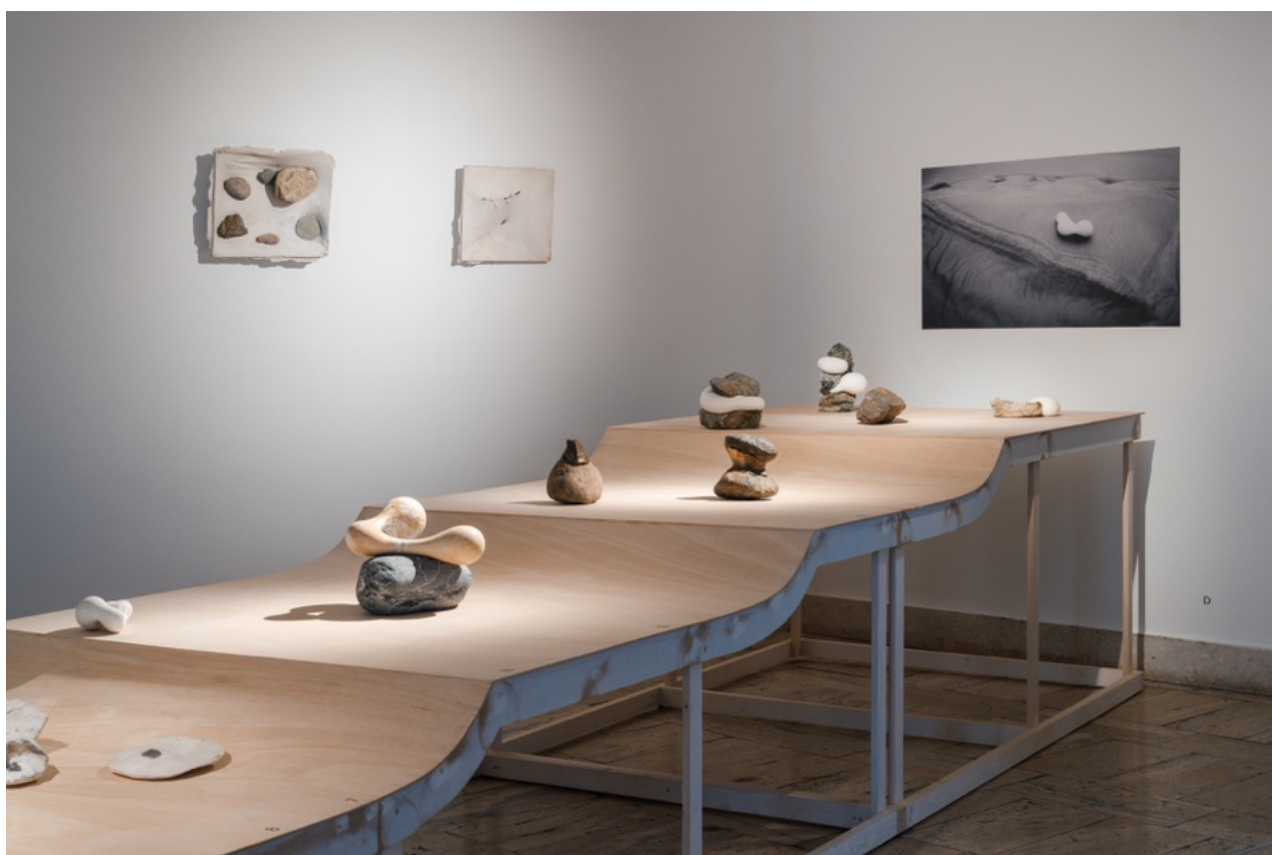
Žiaden rozhovor z toho času sa nezachoval. Trenčianska výstava bola napokon len jednou z troch, ktoré stihla pripraviť. Po jednej z nich časť diel dokonca zničila, lebo kritici jej všeličo vyčítali. Zomrela ako šesťdesiatročná v roku 1996.

V dome s ateliérom, kde po rozvode s umelcom Jurajom Bartuszom žila s ich dcérami, zostali kopy denníkových zápiskov, ktoré objasňujú aspoň čo-to z jej prežívania, ale najmä desiatky diel, modelov, skicárov a kresieb. Kopa práce, ktorú bolo treba urobiť.

Keď v roku 2007 nemecká kurátorka Ruth Noack vytiahla zopár jej diel na prestížnu výstavu Documenta XII v Kasseli, akoby odštipľovala zátku. Niečo sa stalo.

Dcéry Marie Bartuszovej pochopili, že ak archív svojej mamy neskúsia dať do poriadku, možno ju už navždy pripravia o šancu na zaslúžené uznanie. Len ťažko mohli predpokladať, aké veľké napokon bude, keď oslovili historičku umenia Gabrielu Garlatyovú.

Po rokoch práce videli diela Marie Bartuszovej na takých prestížnych adresách a výstavách v Európe, o akých by sa jej v 83. roku v Oblastnej galérii M. A. Bazovského v Trenčíne zrejme ani nesnívalo.



Práve na jej prvú výstavu sa symbolicky odvoláva aktuálna výstava v Galérii mesta Bratislavy, ktorú Gabriela Garlatyová pripravila v spolupráci s riaditeľkou galérie Katarínou Trnovskou.

## **NIE JE TO RETROSPEKTÍVA, ALE...**

V prvom rade treba povedať, že táto výstava nie je tradičná retrospektíva, hoci aj taká by bola v Bratislave (a kdekoľvek inde na Slovensku) viac než vítaná. Naposledy mala Bartuszová väčšiu samostatnú výstavu v SNG v roku 2005.

GMB pôvodne nad retrospektívou uvažovala. Jedna „hotová“ je totiž práve teraz v Múzeu moderného umenia v českom Olomouci. Ide o výstavu, ktorá mala premiéru vlani v Alšovej jihočeskej galérii v Hlubokej nad Vltavou. Kurátorsky ju tiež pripravila Gabriela Garlatyová s Ginou Renotiére.

V bratislavskej mestskej galérii najprv pracovali s možnosťou, že by sa táto výstava presunula do Bratislavy, no vzhľadom na viaceré produkčné a termínové dôvody to napokon nebolo reálne. Fakt je i ten, že priestory Mirbachovho paláca nie sú ani natolko veľkorysé, aby poskytli toľko „vzduchu“ veľkoformátovým dielam Marie Bartuszovej, koľko by potrebovali.



Nedá sa však povedať, že by bratislavskí návštevníci a návštevníčky boli ochudobnení. Konceptcia výstavy je totiž založená na tom, čo tvorí esenciu diela Marie Bartuszovej: ukazuje, z čoho vychádzala a kam až vedela zájsť. Ideovo aj priestorovo.

„Prezentujeme ju nie ako nejakú éterickú bytosť, ale ako praktickú a zdatnú sochárku, ktorá dokázala v priebehu rokov rozvíjať paralelne vedľa seba niekoľko tematických línií v rozličných proporciách,“ hovorí kurátorka Gabriela Garlatyová.

Výstava sa primárne sústreďuje na jej haptické plastiky a skladačky, v ktorých sa snažila dosiahnuť „dokonalý tvar“ – inšpirované sú kvapkami dažďa či klíčením semien v prírode. Zároveň však ponúka náhľad do toho, ako dokázala svoje nápady transformovať aj do monumentálnych rozmerov a diel vo verejnom priestore.

## **MALA GURÁŽ**

„Maria Bartuszová sa rozhodla, že jej bežný život a vzťahy, ktoré prežívala, budú témou jej tvorby,“ hovorí Gabriela Garlatyová.

Neznamená to, samozrejme, že by nemala prehľad aj o tom, čo sa deje v umení a kam sa posúva. Zaujímali ju aj prírodné vedy, matematika, fyzika a chémia. Akurát, že jej denná realita bola o čosi prozaickejšia. Po odchode z Prahy, kde sa narodila a študovala, sa s manželom a malým dieťaťom ocitla v malej maďarsky hovoriacej obci Kamenín, kde začala pracovať s tým, čo mala k dispozícii.

Milovala sadru, ktorá bola ľahká a lacná. Postupne vyvinula vlastný originálny postup modelovania plastiek pomocou meteorologických balónov a kondómov. Umožňovali jej vytvoriť organické tvary, ktoré ju tak fascinovali. Do bronzu ich vraj odlievala iba preto, aby ju aj kolegovia muži brali aspoň trochu vážne.

„Nepoznáme iného umelca ani umelkyňu, ktorí by v tom čase dokázali takýmto spôsobom pracovať s odlievaním sadry do kondómov,“ hovorí Garlatyová. Spôsob, akým pri tom nadväzovala primárne na západnú mužskú modernistickú sochársku prax, považuje dodnes za obdivuhodný.

„V niečom to bolo aj také nezbedné, možno priam drzé. Nerobila to s presvedčením, že sa im vyrovná, robila to s odhodlaním, že to dokáže urobiť inak, svojím vlastným spôsobom. A mala v tom neuveriteľnú výdrž,“ hovorí Garlatyová.

## OD KLÍČIAČEHO SEMIENKA PO NEKONEČNÝ VESMÍR

Už od 60. rokov sa v dielach Marie Bartuszovej ukazoval jej záujem o prírodu. V porovnaní s mnohými inými autormi a autorkami ju však nevnímala len ako pozorovateľka. „Uvedomovala si, že aj človek je súčasťou prírody, že ona je jej súčasťou, a podľa toho aj žila. Bol to jej bytostný postoj, ktorý presakoval do tvorby,“ hovorí kurátorka výstavy.

Často pracovala s prírodnými motívmi a materiálmi, ktoré našla priamo v lese alebo v záhrade – s kameňmi, konármi či lístím. „Dcéry spomínali, že z prechádzok s mamou už boli zúfale, lebo vždy im do batohu naložila nejaké kamene, ktoré sa jej páčili, a chcela s nimi ďalej pracovať,“ hovorí Garlatyová. Napokon, aj jej známa fontána pred košickým Dargovom pracuje so surovým kameňom, ktorý si dala Maria Bartuszová doviezť z Vysokých Tatier.

Fascinoval ju aj proces topenia snehu a zvlnenej vodnej hladiny, ktoré dnes v čase klimatickej krízy rezonujú novým, znepokojujúcim spôsobom.





„Príroda pre ňu naozaj nebola len nejakou estetickou inšpiráciou. Zo zápiskov, ktoré máme, vyplýva, že to bola aj vedomá snaha upozorniť na to, čo máme – na život na Zemi. V kontexte 60. – 70. rokov, keď ľudia dobývali vesmír, to bolo dôležité poslanstvo,“ vysvetľuje kurátorka.

Bartusová pritom nezostala iba „pri zemi“. Spôsob, akým pracovala s motívom nekonečna a ako písala o vesmíre, naznačuje, že sa snažila pochopiť priestor, ktorý nás presahuje, a to bola prirodzene aj jedna z tém v jej tvorbe.

„Viera v tradičnom zmysle u nej nehrala rolu, no priam posvätná bola pre ňu viera v život. Mimoriadne si ho cenila, pristupovala k nemu s pokorou. V tomto je aj pre mňa veľkou inšpiráciou,“ hovorí Garlatyová.

## UŽ SA DÁ DOTÝKAŤ LEN OČAMI

Špecifickú pozornosť venuje výstava v GMB haptickým skladačkám a plastikám, ktoré Maria Bartusová robila od prvej polovice 60. rokov.

Sochy sú zväčša určené na pozeranie. Maria Bartusová však vedome robila sochy na dotýkanie. Z toho vážneho umenia, ktoré má človek len zbožne či kriticky obdivovať s jasne vymedzeným odstupom, urobila niečo, čo si môže priamo ohmatať.

„Jej haptické skladačky nám pripomínajú, o čo jej v skutočnosti išlo. Bola si vedomá toho, že umenie dokáže ľudí osloviť, otvoriť im nové horizonty vnímania a že sa prostredníctvom umenia môžu dozvedieť aj niečo nové o sebe,“ vysvetľuje kurátorka.

Forma skladačky je založená na princípoch hry, ktorá človeka prirodzene vtiahne do procesu, upokojí a spomalí. „Aj ona rada žila v pokoji, praktizovala jogu, meditáciu a uvedomovala si, že jej diela majú potenciál priniesť ľuďom istý pokoj,“ dodáva Garlatyová.



Haptické plastiky vystavila aj na svojej prvej trenčianskej výstave, čo ju posmelilo. Túžba, aby sa reálne dostali do rúk, sa jej naplnila najmä vďaka spolupráci s Gabrielom Kladekom. Napadlo mu, že by mohli osloviť školu pre nevidomé deti v Levoči, kde v priebehu ďalších rokov zorganizovali dva workshopy.

Autentické reakcie detí zachytil Kladek v sérii fotografií, ktoré boli prvýkrát vystavené v londýnskej Tate Modern. Bezprostredná radosť detí, ktoré prvýkrát svojimi rukami „vidia“ kvapku vody alebo zväčšené semienko, je odzbrojujúca.

Dotýkať sa originálnych sôch Marie Bartuszovej je už dnes, samozrejme, prísne zakázané.

Galerijný tím však vyčlenil jednu z miestností na to, aby tento zážitok aspoň čiastočne sprostredkoval. Workshopový stôl je plný kópií Bartuszovej skladačiek, ktoré sú priamo určené na dotýkanie a skladanie. Sú doplnené o rôzne organické materiály vo vrecúškach, ktorými môžete trénovať svoje hmatové zmysly.

Bez ohľadu na to, či to vyskúšate, alebo nie, stretnutie s Bartuszovej tvorbou je zážitkom a je skvelé, že konečne máme túto príležitosť aj „doma“. Dotýkať sa očami je dovolené a aj to úplne stačí.

Snáď sa na Slovensku časom dočkáme aj veľkej retrospektívy a avizovanej stálej expozície v Košiciach. Maria Bartuszová ich už v istom zmysle nepotrebuje, tridsať rokov po smrti získala zaslúžené uznanie vo svete, oveľa viac ich však potrebujeme my.

Jej tvorba totiž pripomína, čo všetko okolo seba prehliadame, keď sa len pozeráme, ale nevidíme. A jej príbeh je zas historickou lekciou o trestuhodnom podceňovaní žien (nie-len) v umení.